

Kornyezet gazdagitas kezdö apoloknak

Hilda Tresz
Behavioral Management Coordinator
Phoenix Zoo, Phoenix, Arizona
USA

Ez a cikk azoknak az apoloknak irodott akik ujak az allatkerti szakmaban es csak mostanaban kezdték megismerkedni az “allat gondozo, allat apolo” gondolat fogalmaval. Az evek során azt tapasztaltam, hogy ez a fogalom tobbfele értelmezésben létezik. . Peldaul a veterán “old school” apolok nagy reszenek az a velemenye, hogy az apolas nem kivan tobbet mint az alap tevenysegek elvezese,ugy mint etetes, itatas, takaritas es nemi segitseg nyujtas az allatorvosnak. Meg napjainkban is, a huszonegyedik században sok allatkertnek az a felfogasa, hogy a nyolc orai munkaba csak az allatok alap elettevenysegenek az “ellatasa” tartozik, mig a kornyezet gazdagitas az egy olyan dolog ami nem kotelezo vagy nem szukseges es amit az apolo csak a rutin munka befejezese utan (ha meg maradt egy kis ideje) vegezhet.

Az en velemenyem szerint a kornyezet gazdagitasban sokkal tobb van mint egyesek gondolnak. Minden allatkerti vezetosegnek tanitani kellene fontossagat es meg kene kovetelni, hogy mindennapi resze legyen az allat gondozasnak.

Ebben a cikkben szeretnem roviden attekinteni a jelentőséget es alkalmazasat a kornyezet gazdagitasnak.

Mit nevezunk kornyezet gazdagitasnak?

A kornyezet gazdagitas elosegiti a fogsagban tartott allatok pichologiai egyensulyanak fenntartasat az által, hogy az allatoknak lehetoseget ad fajra jellemzo, temeszetes viselkedeseik gyakorlasara.

Miert szugseges az allatoknak?

Fuggetlenül attól, hogy egy intézménynek milyen anyagi hattere van, vagy, hogy milyen fokon van elkotelezve allatai joletenek biztositasara, szinte keptelenseg ujjaalkotni a pontos masat az allatok eredeti, temeszetes kornyezetnek. Meg a legmodernebb architekturat alkalmazó allathazak is legtobbszor csak az emberi szemnek megnyeroek, mig az allatoknak nem sok lehetosege van temeszetes viselkedeseik gyakorlasara. Az allatkertekben nem vadallatok elnek, hanem fogsagban tartott vadallat fajok, es az allatok az evek során egyre tobbet veszitenek fajra jellemzo viselkedeseikbol. Az a teny, hogy minden nap valamilyen formaban kenytelenek kapcsolatban lenni az emberrel megvaltoztatja eletformajukat. Mi hatarozzuk az etrendjuket, azt hogy mit, mikor es hanyszor kapjanak enni, meg sokszor azt is, hogy mennyi ideig ehetnek, felboriva ezzel etkezési szokasaikat. Elszallitjuk oket egyik helyrol a masikra, összeengedjuk,

szetvalasztjuk oket, kivlasztjuk parjaikat, ketrec tarsaikat vagy akaratuk ellenere egyedul tartjuk oket. Takaritaskor eltuntetjuk nyomaikat, szagukat es jeloleseiket. Ha betegek, kezeljuk oket es ha halalosan betek sokszor elaltatjuk oket. Magyarán mondvá a legtöbb dologban mi itelkezünk az életmodjuk felett. Emberei tulajdonságunk, hogy meg vagyunk gyozodve arról, hogy mi tudjuk a legjobban, mi jó nekik. Ha mindezek meg mindig nem ejtettek különösebb sebet a viselkedésükön, akkor meg hozzá lehet gondolni az esetlegesen rosszul épített lakhelyüket vagy a nem megfelelő futési, hűtési, legaramlasi viszonyokat, stb. Függetlenül minden jó szándéktól, egy bizonyos fokig környezetük mindig hiányos vagy valamilyen módon nem megfelelő lesz aminek következményeként az állatok unatkozhatnak, agresszívvé válhatnak, fizikailag és szellemileg lebetegedhetnek. Az apolok, gondozók, felelőse az, hogy ezeket a problémákat megelőzzék!

A környezet gazdagítás célja az, hogy olyan körülményeket teremtsünk az állatoknak ahol használni tudják természetes képességeiket és fajra jellemző viselkedés formáikat. Azzal, hogy megadjuk nekik a választás lehetőséget, elősegítjük, hogy akaratukat érvényesítsék.

Hogyan kezdünk neki?

A környezet gazdagítás kétirányú útca. Nem csak az állatok javára szolgál, hanem az apoloknak is hasznos. Ahoz, hogy az apolok értelmes és hasznos elgondolásokkal jöhessenek elő az apoloknak szükséges:

- Tanulmányozni a vadállat fajok viselkedését
- Megfigyelni ugyan azoknak a fajoknak és egyedeknek a fogságban való viselkedését
- Kommunikálni egymással az állatkertben belül és más állatkertek apoloival is a viselkedési és egyéb problémákról
- Összegezni és dokumentálni eredményeiket

A következőkben felsoroltak csak néhány példái azoknak a merhetetlen mennyiségű web oldalaknak ahonnan információt lehet szerezni a környezet gazdagítási ötletekről, cikkek és könyvek megjelenéséről valamint konferenciák időpontjáról.

Talán a legjobb és legnépszerűbb web oldal a "Keeper link" (Apolói kapcsolatok).

<http://veederandld.20m.com/keeperpgs/keeper.html>

Ezen az oldalon minden megtalálható a környezet gazdagítástól az időmíg, az állatorvosi problémától a viselkedési problémákig minden amire egy apolonak valaha is szüksége lehet.

További honlapok:

Általános információ

<http://www.aazk.org> - The American Association of Zoo Keepers, Inc. (AAZK), Az Amerikai Allatkerti Apolok Egyesulete.

<http://www.aza.org>- The American Zoo and Aquarium Association (AZA), Az Amerikai Allatkertek es Akvariumok Egyesulete.

<http://www.abwak.co.uk> – The Association of British Wild Animal Keepers (ABWAK), A Britt Allatkerti Apolok Egyesulete.

<http://www.enrichment.org> - The Shape of Enrichment" "A Kornyezet Gazdagitas Formaja”, negyed evenkent kiadott folyoirat.

<http://www.psyeta.org/jaaws/>- Journal of Applied Animal Welfare Science, negyed evenkent megjeleno folyoirat.

<http://www.enrichmentonline.org/resources/literature.asp> - The Fort Worth Zoo presents Enrichment Online, A Fort Worth Allatkert honlapja.

<http://animalenrichment.org/> - Disney's Animal Kingdom: Animal Enrichment Programs, Disney Allatkert honlapja.

<http://www.honolulu zoo.org/enrichment activities.htm> – A Honolulu Allatkert honlapja.

<http://www.holezoo.org/animals/enrichment-> A Hogle Allatkert honlapja.

<http://www.oregonzoo.org> – Az Oregon Allatkert honlapja.

<http://mywebpages.comcast.net/ExoticAnimalsResourceSite/ExoticAnimalsResourceSite/> - Exotikus allatok tartasanak web oldala.

http://www.well.com/user/elliotts/smse_enrich.html - Environmental Enrichment for Captive Animals, Kornyezet gazdagitas fogsagban tatott vadallatok szamara.

<http://www.well.com.user/abs/dbs/eesb> -Environmental Enrichment Scrapbook, lista a kornyezet gazdagitasi technikakrol, otlekekrol, jatekokrol.

<http://www.felidtag.org> – A macska felek web oldala.

[http://www.wolfpark.org/Links enrichment.html](http://www.wolfpark.org/Links%20enrichment.html)- Egy web oldal ami ravezet egy tucat másik web oldalra, beletartozva kulonbozo tudomanyos cikkektol az altalanos es specifikus kornyezet gazdagitasi temakig es idimitasig.

<http://www.nal.usda.gov>- Teljes listaja az osszes cikknek es bibliografiának a laboratoriumi es farm allatok kornyezet gazdagitasarol.

Foemlosok es emberszabasuak kornyezet gazdagitas

<http://www.primate.wisc.edu/pin/owagner.html> – Primate Info. Net- Environmental Enrichment , Operant Conditioning, a Wisconsin Egyetem informacios oldala foemlosokrol.

<http://www.brown.edu/Research/Primate/enrich.html> - An Index of Laboratory Animal Enrichment Articles, Laboratoriumi allatok kornyezet gazdagitasi cikkeinek utmutatoja, Brown Egyetem.

[http://www.animalwelfare.com/Lab animals/biblio/enrich.htm](http://www.animalwelfare.com/Lab_animals/biblio/enrich.htm)- Environmental Enrichment for Primates, Foemlosok kornyezet gazdagitasa.

[http://www.animalwelfare.com/Lab animals/biblio/](http://www.animalwelfare.com/Lab_animals/biblio/) -Primate Enrichment Bibliography. Osszfoglalasa kulonbfele tudomanyos cikkeknek laboratoriumi korulmenyek kozott tartott majmokrol es emberszabasulakrol.

Hogyan alkalmazzuk tudasunkat?

Egy tervnek csak akkor van értelme, ha megvalositasa egy teljes kort ir le. Minden elgondolasnak kell, hogy legyen:

1. **Celja** -mit szeretnenk elerni ezzel az otlettel?
2. **Terve** -hogyan szerenenk megvalositani?
3. **Kivitelezese** -ki, mikor es hol fogja megvalositani?
4. **Documentacioja** - ki, mikor es hol fogja documentalni?
5. **Ertekelese** -eredmenyes volt-e?
6. **Ujraertekelese** -kell-e valamit modositani?

Ha ezek közül a lépések közül bármelyik is hiányzik az összhang nem teljes. Például, ha egy ötletet csak alkalmazzunk de sohasem dokumentáljuk, nem lehet majd tudni, hogy valóban működött-e. Ha nem tudjuk, hogy az ötlet eredményes volt-e, nem lehet majd újra értékelni és kijavítani.

Ha egy elgondolásnak nincs pontosan megfogalmazva a célja, az alkalmazása később eredménytelen lehet. Amikor megtervezünk egy környezet gazdasági ötletet mindig figyelembe kell venni az állat:

- **Természetes viselkedésének repertoárját.**
- **Egyéni történetét** (például: volt-e, van-e valami betegsége, viselkedési problémája, testi hiányossága).
- Es az állat **jelenlegi tartási körülményeit** (például: biztonsági feltételek, állatházi hiányosságok, időjárási feltételek).

Más szavakkal, ne tervezzünk környezet gazdagításként a három labu gepárdnak minden szombatára gépi nyulfarok kergetést (vizes arkokon keresztül) csak azért mert valahol olvastuk, hogy a gepárdok a világ leggyorsabb futói.

A másik nagyon fontos dolog amire a figyelmet fel szeretném hívni az az, hogy játékokon és ennivalón kívül több dolog is van amivel környezetet lehet gazdagítani.

Általában hat nagyobb csoportba lehet a környezet gazdagítási ötleteket beosztani:

1. **Taplakozás** (az étel elrejtése, heti, egyszeri-kétszeri finomságok adása, az étel formájának megváltoztatása, például lefagyasztása, stb.).
2. **Manipuláció** (mindenféle játékok, etetők és egyéb manipulálható dolgok alkalmazása).
3. **Szerkezet és anyag** (megfelelő polcok, kotelek, maszkok felszerelése, búvóhelyek és fészkek létesítése megfelelő anyagokkal).
4. **Szociális gazdagítás** (magányos, párban vagy csoportban tartás).
5. **Az érzékszervek gazdagítása** (hallás, szaglás, tapintás, látás és ízles).
6. **Idomítás** (állattartási és egészségügyi okokból, valamint ember és állat közötti kapcsolat javítására).

Az én véleményem szerint a szociális élet gazdagítása a legfontosabb, még ha nem is olyan látványos mint például egy játék adása a kifutóban a látogatók legnagyobb gyönyörére. Képzeljük el, hogy egy csodálatos, két emeletes, öt szobás házban lakunk. Mindenünk meg van benne, TV, HI FI torony, videojáték, értékes kepek a falon, drága bútorzat, még drágább szőnyegek, parfümök, habfürdők, legdrágább, legfinomabb ételek. Most képzeljük el, hogy minden este egyedül megyünk haza.

A gyakorlat azt mutatja, hogy nagyon sok állat nincs természetes szociális körülmények között tartva. Ha például egy pókmajomnak egyedül kell egy ketrecben elnie, előbb utóbb

valószínűleg depresszióssá válik. Persze az apólo sokat segíthet az életén azzal, hogy változtatja étrendet, játékokat adhat neki, finomságokat rejthet el, hogy ezzel megnövelje a táplálkozási időt és lecsökkentse az unatkozási időt, buborekakat fújhat neki, felkapcsolhatja a rádiót, kényelmes polcot csinálhat neki, hogy a farka ne essen le mindig alvás közben, stb, mégis én úgy gondolom, hogy először is a correct szocialis tartás a legfontosabb. Utána lehet arról is gondolkodni, hogy a környezetet nap mint nap érdekesebbé tegyék, hiszen az magától nem fog változni.

Figyelembe kell venni az intézmény filozófiáját is. Ha az állatkert célja az például, hogy természetesnek látszó kifutókat építsen, az apólo ne rakja őket tele például papírdobozokkal és műanyag hordókkal. Az ilyen típusú környezet gazdagításra a belsők szolgálnak. A kifutókban próbáljunk meg természetes anyagokból készíteni dolgokat tenni, vagy lefesteni a játékokat, hogy ne tűnjenek annyira ki, vagy olyan helyre rakni őket ahol a látogatóknak nem szűnik szemet. A másik nagyon fontos dolog, hogy soha se változtassuk meg az állat környezetét annyira, hogy többé ne ismerje fel. Ez sok stresszt okozhat.

Utolsó

A környezet gazdagítás nem egy új koncepció az állatkerteknél és laboratóriumnál és fontossága egyre jobban erősödik. Egyre több intézményben alapítanak környezet gazdasági bizottságokat, managereket jelölnek ki ilyen pozíciókra, egyes helyeken egész osztályokat neveznek ki erre a célra, ahol a dolgozók feladata az, hogy kimondottan az állatok életének feljavitásával foglalkozzanak. Nehány intézményben a környezet gazdagítás már bele tartozik a napi általános munka elvégzésébe, és az apólok munkájának értékelése, és így persze a fizetés emelése is függ rajta.

Mégis a végso döntes az apólok kezében van. Az apóloknak kell először is megérteni a szívük mélyén, hogy mit is jelent az a szó, hogy “apólas”? Hiába sikkalja egy apólo orákon keresztül a medencét, gereblyezi a kifutót, slagozza a belsőt mindaddig amíg korház tisztasága nem lesz, ha az állatnak miután kiengedte nincs mit egész nap csinálnia; idegesen le- föl jarkal, a szőret tepi, a tollat huzza, testrészeit harapdalja, egy sarokban ülve guvad vagy felig agyonveri ketrec tarsait. Mondhatja-e az apólo, hogy “én egy jó apólo vagyok”, hiszen mindig becsületesen elvegezi a munkáját, minden ragyog a tisztaságtól, az állataok meg vannak etetve, itatva, egész nap meg sem állt a sok munkától.

Mondhatja-e?

•